

УДК 378.018.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-4.11>

Тетяна ДРОЗД

кандидат педагогічних наук, в.о. декана факультету публічного управління, соціальних та природничих наук, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

drozdtm0173@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9054-771X

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти неформальної освіти як чинника розвитку людського капіталу. Доведено актуальність зазначеного виду освіти для особистісного та професійного зростання здобувача вищої освіти, формування позитивної мотивації щодо самовдосконалення, потреби в навчанні впродовж життя. Схарактеризовано особливості неформальної освіти, її сильні сторони, а саме: суб'єкт-суб'єктні взаємини учасників, особистісний підхід, діалогічні, інтерактивні методи як пріоритетні, добровільні засади участі, наявність в учасників позитивної мотивації до діяльності, тематична й організаційна різноманітність, практичне спрямування, гнучкість планування. Обґрунтовано процесуальний взаємозв'язок та важливість інтеграції з формальною освітою, циклічність процесу переведення ефективних форм навчання з інноваційних у традиційні шляхом їх освоєння та впровадження. Визначено два напрями взаємодії, що зумовлюють діяльність студентів як учасників заходів та науково-педагогічних працівників як спікерів, експертів, тренерів. Акцентовано увагу на особливостях планування, організації та проведення заходів в умовах воєнного стану, зокрема на короткостроковому плануванні, використанні інформаційно-комунікаційних технологій, проведенні заходів у дистанційному режимі.

Підкреслено особливе значення неформальної освіти як соціогромадянського феномену, адже неформальна освіта в демократичному суспільстві стає засобом виховання, створює умови для формування свідомого й активного громадянина. Неформальна освіта здатна впливати на вирішення проблем місцевої громади, є тим механізмом, який забезпечить розвиток суспільства і сприятиме встановленню довіри між громадянами і владою.

Порушено питання визнання результатів неформальної освіти та механізм взаємодії, налагодження партнерських взаємин закладів вищої освіти з інститутами громадянського суспільства.

Зроблено висновок, що неформальна освіта дає можливість для подальшого вдосконалення компетентностей, набутих під час навчання у закладі вищої освіти, допомагає у підготовці фахівців, здатних вчитися упродовж життя й бути конкурентоздатними на ринку праці.

Ключові слова: освіта, формальна й неформальна освіта, безперервна освіта, заклади вищої освіти, освіта дорослих, інститути громадянського суспільства.

Tetiana DROZD

Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Dean of the Faculty of Public Administration, Social and Natural Sciences, Public Higher Educational Establishment "Vinnytsia Academy of Continuing Education"

drozdtm0173@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9054-771X

RELATIONSHIP OF FORMAL AND INFORMAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE ACTIVITIES OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The theoretical aspects of non-formal education are considered factor of human capital development. The relevance of the specified species has been proven education for the personal and professional growth of a higher education seeker. The paper analyzed the formation of positive motivation for self-improvement and the need for lifelong learning. Features of non-formal education and its strengths are characterized. Subject-subject relations of the participants, personal approach, dialogic, interactive methods as priority, voluntary principles of participation, presence of positive motivation for activities in participants, thematic and organizational diversity, practical direction, flexibility of planning were analyzed. The procedural interrelationship and importance of integration with formal education, the cyclical nature of the process of transferring effective forms of education from innovative to traditional through their mastery and implementation are substantiated. Two directions of interaction have been determined, which determine the activity of students as participants in events and scientific and pedagogical workers as speakers, experts, and trainers. Attention is focused on the peculiarities of planning, organizing and conducting events under martial law, in particular, short-term planning, the use of information and communication technologies, conducting events remotely. The special importance of non-formal education as a socio-civic phenomenon is emphasized, however, non-formal education in a democratic society

becomes a special upbringing, creates conditions for the formation of a conscious and active citizen. Informal education is able to influence the decisions of a problematic local community, it is the mechanism that ensures the development of society and promotes the establishment of trust between citizens and the authorities. The issue of recognition of the results of non-formal education and the mechanism of interaction, establishment of partnership relations of higher education institutions with civil society institutes was raised. It was concluded that non-formal education provides opportunities for further improvement of competencies acquired during studies at a higher education institution, helps in training specialists who are able to learn throughout life and be competitive in the labor market.

Key words: education, formal and informal education, continuous education, institutions of higher education, adult education, institutions of civil organizations.

Постановка проблеми. Освіта впродовж життя стала не лише трендом, а й необхідністю XXI ст. Довготривале підтримання особистісного й професійного потенціалу дорослих набуло винятково великого значення для забезпечення гуманізації, демократизації, соціально-культурного розвитку суспільства, економічного розвитку держави.

Отже, окрім формальної освіти, значної уваги потребує розвиток інших видів освіти, зокрема й неформальної. У контексті реформування національної системи освіти виникла необхідність у теоретичному осмисленні сутності та змісту неформальної освіти й пошуку шляхів її практичного впровадження, взаємозв'язку з формальною освітою в контексті діяльності закладів вищої освіти.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Термін «неформальна освіта» увійшов у науковий обіг європейських країн наприкінці XX століття. Він став зрозумілим і своєчасним як реакція на актуальні суспільні зміни, на створення умов для розвитку окремих категорій людей та соціальних груп. Н. Павлик доходить висновку, що процес виникнення та уживання терміна відбувався еволюційним шляхом – через поступове поширення та поглиблення розуміння альтернативних форм освіти [13].

Для вітчизняної наукової думки поняття «неформальна освіта» є новим, в Україні ця галузь освіти почала активно розвиватися на початку XXI століття і зумовлена розширенням доступу до сучасних результативних форм освіти, можливістю їх запозичення й адаптації, спрямованістю нашої освітньої системи на євроінтеграцію.

Теоретичні аспекти неформальної освіти як чинника розвитку людського капіталу, загальні підходи до визначення її змісту, роль і місце неформальної освіти у системі освіти дорослих, зокрема й у процесі післядипломного навчання й підвищення професійної компетентності, сутність неформальної освіти як особливого

соціоосвітнього явища розглядаються у дослідженнях І. Андрощук [1] О. Аніщенко [2], О. Баніт [3], С. Закревської [6], Т. Калюжної [1], М. Коваленко [7], Л. Лук'янової [2], Г. Нестеренко [8], О. Огієнко [9; 10], Н. Павлик [13], В. Піддячого [14], С. Прийми [2], О. Тишкової [8], Н. Шарошкіної [1] та ін.

Термінологічний апарат і процесуальний складник неформальної освіти знайшли відображення у нормативно-правовій базі, зокрема в Законі України «Про освіту» [17]. У проекті Закону України «Про освіту дорослих» зазначено, що «формування у дорослих осіб усвідомленої потреби в безперервному навчанні, культури неформальної та інформальної освіти є стратегічним завданням для досягнення цілей сталого розвитку держави» [18].

Але було б недалекоглядно говорити про неформальну освіту лише з огляду на аудиторію, що вже має певний рівень освіти й потребує подальшого професійного розвитку. Підвалини неформальної освіти, чіткої мотивації на подальше вдосконалення себе як професіонала мають бути закладені вже в закладі вищої освіти. Саме студентська молодь є сензитивною щодо пошуку та визначення стратегічних життєвих цілей, потреби гармонійного включення в діяльність різних соціальних інституцій, підвищення соціального статусу шляхом реалізації індивідуальних, особистісних програм життєдіяльності [13]. Ці можливості створюються зокрема й шляхом участі у різних видах неформальної освіти.

Залучення саме студентської аудиторії до неформальної освіти віднедавна перебуває у полі зору науковців. Так, розвиток професійних художніх умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі формальної, інформальної й неформальної освіти розглядає В. Ружицький [19]. Н. Сулаєвою обґрунтовано концепцію неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах закладів вищої педагогічної освіти [21].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час неформального навчання майбутніх учителів математики розглядають В. Величко та О. Федоренко [5]. Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів стала предметом розгляду Т. Скорик і В. Вергунової [20]. Формування громадянської компетентності майбутніх педагогів у контексті освіти дорослих досліджено у роботах В. Піддячого [14]. Сучасні способи організації неформальної освіти майбутніх освітян охарактеризовані в роботах В. Одарченко, О. Кузнєцової, О. Акімової [11].

Метою публікації є теоретичний аналіз особливостей неформальної освіти й обґрунтування важливості використання її сучасних можливостей у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині одне з головних завдань неформальної освіти – це підготовка молоді до економічно і соціально незалежного життя. Доводиться констатувати, що отримання формальної освіти не гарантує працевлаштування й затребуваності на ринку праці. Неформальна освіта стає тим драйвером, що, пропонуючи альтернативні форми навчання і новий зміст, допомагає працездатному населенню, зокрема й молоді, пристосуватися до постійних трансформацій суспільства.

Для розуміння сутності неформального навчання як сучасної форми задоволення освітніх потреб особистості розглянемо докладніше зміст поняття.

У ст. 8 Закону України «Про освіту» унормовано, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

«Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [17, с. 1].

До порівняння визначальних ознак формальної і неформальної освіти ми повернемося додатково. Зараз розглянемо, як трактують поняття «неформальна освіта» у вітчизняних наукових дослідженнях.

О. Шапочкіна зазначає, що неформальна освіта – це самостійно мотивований вид діяльності, який пов'язаний із осмисленим вибором особистістю різноманітних форм організації навчання, спрямованих на саморозвиток і професійне вдосконалення, опанування додаткових компетенцій. Неформальна освіта є складником неперервної освіти, засобом самовдосконалення та самореалізації людини протягом життя, важливою детермінантою її особистісного, професійного і соціального розвитку, додатковим ресурсом професійного самовизначення, оновлення та формування компетенцій [23, с. 17].

Н. Павлик розуміє неформальну освіту як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій [13, с. 103].

Сучасний довідковий онлайн-сервіс е-ВУЕ (Велика Українська Енциклопедія) пропонує таке визначення: «Неформальна освіта (англ. – Non-formal education) – це вид освіти, що уособлює організовану провайдером освітніх послуг навчальну діяльність здобувачів освіти, яка не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Неформальна освіта не обмежується часовими рамками, не має вікових, професійних, інтелектуальних обмежень щодо її здобувачів. Передбачає процес навчання, виховання, розвитку дітей, молоді та дорослих поза закладами формальної освіти в умовах вільного вибору варіативних, гнучких навчальних програм, результатом якого є досягнення визначених особистісних і професійних цілей» [4].

Зосередимо увагу на сутнісних ознаках неформальної освіти.

Важливою рисою неформальної освіти, виділеною О. Огієнко в описі й аналізі шведського досвіду освіти дорослих, є відсутність «учителів» як організаторів навчально-виховних впливів [10]. У термінах «учитель» і «учень» надто сильним є статусне протиставлення. Неформальна освіта оперує більш гнучким понят-

тям – «учасник». Учителя в процесі неформальної освіти замінили тренер, модератор або фасилітатор, роль яких полягає насамперед не в транслюванні знань, а у створенні й підтримці умов, які сприяють найбільш оптимальному процесу навчання, організації взаємодії та діалогу учасників. Такий підхід дозволяє уникнути об'єкт-суб'єктного підходу до організації навчання, враховує досвід та інтереси всіх учасників освітнього процесу.

Із вищезазначеним пов'язана така особливість: провідний підхід організації діяльності у форматі неформальної освіти – особистісно орієнтований. Група учасників у секторі неформальної освіти, як правило, різноманітна. Це люди з різним соціальним статусом, з різними поглядами, позиціями і рівнем знань, життєвим і професійним досвідом. З огляду на те, що рівень сприйняття інформації учасниками може суттєво різнитися, програми, окрім результату, завжди націлені на створення максимально сприятливого середовища навчання, у якому гнучко, комфортно враховується індивідуальний поступ, вибудовується оптимальна індивідуальна траєкторія зростання.

Учасники неформального навчання – аудиторія, сформована на добровільних засадах, і відповідно, позитивно мотивована. На усвідомленості особистісного значення долучення до процесу неформальної освіти наголошують Г. Нестеренко й О. Тишкова [8, с. 6]. На думку науковців, на питання «Навіщо?» відповідь формальної освіти «Тому, що так потрібно!!!», неформальної ж – «Тому, що я так хочу!!!»

Неформальна освіта вирізняється різноманітністю. Її ресурси відкривають принципово нові можливості для тих, хто навчається. М. Коваленко підкреслює, що все більш широко використовуються інструменти навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій – онлайн-курси, симулятори, тренажери, ігрові онлайн-світи тощо. Це дає можливість не просто засвоювати необхідні знання, а й розвиває вміння працювати з інформацією, дозволяє краще концентруватися й вирішувати складні творчі та аналітичні завдання [7]. Ще раз наголосимо, що неформальне навчання дає змогу зробити освіту більш індивідуальною. Можна вибрати формат навчання і його темп, зосередитися на дуже вузькій темі або, навпаки, пройти незвичайну міждисциплінарну програму.

Варто відзначити тематичну різноманітність неформальної освіти. Саме це пояснює велику кількість організаційних форм, як-то: освітній туризм, презентації, тренінги, курси, студії, майстер-класи, хакатони, об'єднання у фахові мережі/професійні асоціації, організація спільної діяльності, секції, гуртки, клуби, волонтерська діяльність, культурні ініціативи, вуличні університети, діалогові групи, публічні дискурси, участь у громадських рухах та організаціях, недільні школи, онлайн-навчання тощо [13].

Важливо й те, що неформальна освіта базується на діалогічних методах взаємодії: дискусії та дебати, кейс-навчання, моделювання проблемних ситуацій, ігри (ділові, рольові, навчальні, організаційно-діяльнісні, виробничі, дослідницькі, проблемно-ділові, проєктувальні), консультації, симуляції професійних або ж соціокультурних процесів і явищ, інноваційні освітні технології (open-space / відкритий простір, майстерня майбутнього, world-cafe / світове кафе, peer-education / рівний навчає рівного тощо). Принагідно додамо, що зазначені технології й методи сьогодні все більш активно використовуються і формальною системою освіти. Але про взаємозв'язок неформальної та формальної освіти дещо згодом.

Значний потенціал для розвитку неформальної освіти мають інформаційно-комунікаційні технології. Науковцями Т. Скорик і В. Вергуною узагальнено і систематизовано освітні платформи, які пропонують різні види неформальної освіти для різних цільових аудиторій [20].

Нині значного поширення набуває використання у контексті освітньої діяльності ігрових механізмів. Вони дедалі більше застосовуються у неігровому контексті для залучення користувачів до вирішення певних проблем. Освітня гра має чітко поставлену мету навчання і відповідний до неї педагогічний результат, навчально-пізнавальну спрямованість. Важливою характеристикою гейміфікації є динаміка – використання сценаріїв, які занурюють учасника в ігровий світ і водночас вимагають його уваги й реакції у реальному часі. Швидкими темпами відбувається гейміфікація неформальної освіти, в ній активно застосовуються інноваційні підходи, апробується значна кількість новаторських методик і технологій навчання [22]. Ігрофікація як складник неформальної

освіти (на прикладі симуляційної коопераційної гри «Світ Громад») стане темою окремої публікації. З огляду на досвід практичної діяльності констатуємо, що систематичне використання освітніх ігор у роботі зі студентами дозволяє невимушено, разом із тим ефективно розвивати загальні й професійні компетентності здобувачів освіти.

Науковці зазначають, що найвищі оцінки результативності одержали форми організації неформальної освіти, які вимагають залучення фахівців, є досить довготривалими та системними й відображають не лише дозвіллевий, а також міждисциплінарний характер освітніх послуг: тематичні табори, відкриті університети, участь у громадських рухах, культурних акціях і фестивалях тощо. Це дає змогу зробити висновок про важливість поглиблення змісту неформальної освіти, експертність, глибоку теоретично-практичну базу, занурення у навчання через спільну діяльність та опору на інтереси молоді у разі її організації.

Рушійною силою системного розвитку неформальної освіти є ситуація постійної конкуренції між минулими та сучасними змістом і формами навчання. Властивість швидко й мобільно реагувати на зміни стану суспільства та його окремих систем є її визначальною ознакою.

Узагальнюючи вищезазначене, до характерологічних ознак неформальної освіти варто віднести:

- добровільність і партиципативність;
- сприятливий психологічний клімат комунікативного середовища, рівноправність учасників комунікативного простору;
- мотивованість учасників, усвідомленість ними потреб та очікуваних результатів від процесу навчання;
- відповідність потребам учасників та спрямованість на подолання дефіциту певних компетентностей, створення можливостей для самореалізації;
- практичне спрямування;
- орієнтованість на життєвий, професійний, емоційний досвід учасників;
- використання різноманітних форм і методів організації процесу навчання, переважання інтерактивних методів навчання, відсутність вимог щодо обсягу необхідного теоретичного матеріалу;

- роботу з різними сегментами аудиторії (можливості набуття освіти незалежно від часу, віку, стану здоров'я, соціального статусу тощо);

- збалансованість індивідуально-особистісного й коопераційного навчання;

- увагу до емоційної сфери та її розвиток, можливість урахування особливостей фізичного і психічного стану учасників;

- надання психологічного захисту та соціальної обізнаності учасникам у сучасних умовах нестабільності;

- варіативність, гнучкість термінів навчання;

- відсутність централізації, ієрархічного характеру організації системи неформальної освіти;

- відсутність оцінювання та сертифікації на державному рівні.

Але повернемося до питання формальної освіти, точніше, до співставлення її з неформальною. Констатуємо той факт, що вихідні організаційні засади й умови формального та неформального навчання є протилежними:

а) обов'язковість – добровільність;

б) ліцензованість, сертифікованість – відсутність або ж необов'язковість документального підтвердження;

в) ієрархізованість – децентралізованість;

г) керованість – партиципаторність тощо.

Разом із тим ці види освіти об'єднані спільними загальними цілями. І найважливіше, на чому варто наголосити: загальносвітова тенденція сьогодення – не конкуренція, а рух до зближення та взаємодоповнення формальної і неформальної освіти. Лише формальні освітні системи не можуть дати відповіді на постійні швидкі технічні, соціальні та економічні зміни у суспільстві – їх слід підтримувати неформальними освітніми практиками.

Звернемо увагу на процесуальний взаємозв'язок. Формальна система освіти супроводжується процесами інституціональної визначеності й унормованості. Неформальна – у процесі розвитку і становлення виконує роль стихійного експериментального процесу, який забезпечує перехід ефективних практик у поле поширеного, надалі формального. Неформальна освіта може бути майданчиком для випробування методик та інструментів, які надалі бере на озброєння формальна освіта. Найбільш успішний досвід неформаль-

ної освіти згодом піддається процесам формалізації як інтеграції у державну систему освіти. Тобто іде циклічний процес переведення ефективних форм навчання з інноваційних у традиційні шляхом їх освоєння та впровадження.

Розглянуті особливості неформальної освіти дозволяють дійти висновку, що гуманізація освітнього процесу у закладах вищої освіти України, формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти можуть відбуватися з одночасним їх залученням до заходів неформальної освіти та визнання результатів такої діяльності.

Очевидно, що задля створення умов взаємовпливу і взаємодоповнення формальної та неформальної освіти у системі професійної підготовки майбутніх фахівців доцільним є створення безпосередньо в закладах вищої освіти осередків неформальної освіти, співпраця з іншими інституціями, зокрема інститутами громадянського суспільства, які декларують освітню діяльність серед провідних напрямів.

Важливим є долучення до неформальної освіти галузевих експертів та організація системної роботи, що потенційно є більш результативним, ніж проведення разових подій. Як перспективний напрям роботи відзначимо проведення навчальних курсів у співпраці КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» та Центру освіти дорослих Вінницької міської територіальної громади, що відбувається відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння та співпрацю, підписаного між зазначеним закладом вищої освіти й громадською організацією «Центр Поділля-Соціум», яка з 2019 року працює над довготривалим проєктом «Центр освіти дорослих ВМТГ».

Підкреслимо, що зазначена співпраця охоплює дві площини: з одного боку, залучення студентів як учасників заходів, з іншого – співпраця з викладачами закладу вищої освіти, науковцями-практиками як спікерами, експертами, тренерами Центру освіти дорослих.

Акцентуючи увагу на організацію роботи в умовах воєнного стану, зазначимо важливість досвіду вищої школи для розвитку неформальної освіти у використанні інформаційно-комунікаційних технологій, проведення заходів у дистанційному режимі. Проте, окрім платформ і застосунків для дистанційного навчання, варто згадати й про такий склад-

ник інформаційного середовища, як соціальні мережі. Аналізуючи використання соціальних мереж у формальній та неформальній освіті, Г. Нестеренко й О. Тишкова аргументують тезу про більшу ефективність їх застосування саме в неформальній освіті [8]. Тому вищій школі не варто нехтувати таким ресурсом, а розбудувати стратегію його доцільного, усвідомленого використання та врахування в контексті залучення різних сегментів аудиторії вікових, професійних, індивідуальних особливостей.

Інформація про заходи з неформальної освіти широко анонсується на сайті факультету та сторінках кафедр, у соцмережах Facebook та Instagram, студентським самоврядуванням; покликання на реєстрацію учасників завжди є у вільному доступі, що робить можливим широке інформування студентської спільноти й, відповідно, створює умови для участі у заходах.

Зазначимо також, що саме взаємодія з неформальним сектором освіти дозволяє закладу вищої освіти стати більш гнучким у плануванні роботи, застосовуючи зокрема й короткострокове планування. У сучасних умовах це дозволяє максимально швидко реагувати на актуальні запити аудиторії.

І ще один значущий аспект. Окрім професійного значення, науковці підкреслюють соціальний ефект неформальної освіти, який полягає насамперед у зростанні соціального досвіду її учасників та забезпеченні особистісного розвитку й громадянської свідомості. З огляду на європейський досвід, зазначимо, що в демократичних державах неформальна освіта стає засобом громадянської освіти і спрямована на створення умов для формування свідомого й активного громадянина.

Погоджуємося також зі слушністю думки О. Отієнко щодо значних соціальних і педагогічних потенційних можливостей неформальної освіти для формування демократичної громадянськості. Саме неформальна освіта, зазначає науковиця, здатна сприяти вирішенню проблем місцевої громади, а через неї впливати на демократичні зрушення у суспільстві, гармонійно поєднуючи та розвиваючи два складники: особистісний розвиток дорослої людини і здатність та потребу в активній участі у справах спільноти, уміння відстоювати громадянську позицію, співпрацювати з іншими

людьми; розвитку активного громадянства, переведення його на рівень звички, моделі поведінки. Неформальна освіта дорослих може стати тим механізмом, який забезпечить гармонійний розвиток суспільства і сприятиме встановленню довіри між громадянами і владою [10]. Безперечно, особистісно й професійно важливим є досвід участі у неформальній освіті студентів спеціальностей, підготовка за якими відбувається у «Вінницькій академії безперервної освіти»: «Публічне управління та адміністрування», «Екологія», «Психологія».

Проте, на жаль, доводиться констатувати, що загалом неформальній освіті в Україні на сучасному етапі притаманна стихійність організації. Механізм залучення студентів до неформальної освіти потребує суттєвого доопрацювання. І йдеться не про недостатність пропозицій професійно орієнтованих курсів/заходів/видів діяльності з неформальної освіти. Насамперед студентська аудиторія в більшості не має чіткого розуміння важливості неформальної освіти і стійкої мотивації до її здійснення.

Також актуальним залишається питання взаємодії формальної і неформальної освіти в контексті визнання досягнутих результатів неформального навчання. У ст. 8 Закону України «Про освіту» зазначено, що результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються у системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством [17]. Наказом МОН України № 130 від 08.02.2022 затверджено «Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформаль-

ної та/або інформальної освіти», відповідно до якого заклад вищої освіти для забезпечення проведення процедур визнання результатів вищезазначених форм навчання розробляє власний порядок визнання [16]. Відповідне Положення про неформальну та інформальну освіту розглянуто та схвалено на засіданні вченої ради КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» [15]. Однак налагодження практичного механізму таких дій потребує постійної уваги.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що інтеграція формальної та неформальної освіти постає важливою умовою особистісного й професійного зростання й допомагає закладу вищої освіти виконати свою основну сучасну місію – підготувати фахівця, здатного вчитися упродовж життя.

Неформальна освіта дає можливості для подальшого вдосконалення компетентностей, набутих у формальній освіті, що підвищує конкурентоздатність випускників.

Посилення взаємовпливу формальної та неформальної освіти є чинником вдосконалення освітнього процесу, розвитку компетентностей здобувачів освіти, а тому потребує особливої уваги.

Соціальна й громадянська освіта як пріоритети неформальної освіти особливо важливі для майбутніх фахівців з публічного управління та адміністрування, екології, психології як в особистісному контексті формування свідомого, демократично орієнтованого громадянина, так і щодо підготовки майбутніх сучасних фахівців, причетних до розбудови України як європейської держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрощук І.М., Калюжна Т.Г., Піддячий В.М., Шарошкіна Н.Г. Навчання дорослих в умовах неформальної освіти : практичний посібник. Київ : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України. 2019. 215 с.
2. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б., Прийма С.М. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття. *Рідна школа*. 2017. № 11–12. С. 2–7.
3. Баніт О.В. Освіта різних категорій дорослого населення як ресурс розвитку суспільства, що навчається. *Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та зарубіжжі* : матеріали тез доповідей Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2019 рік (25–26 березня 2020 р.). Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : «ДКС-Центр», 2020. 138 с.
4. Велика Українська Енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9D%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0 (дата звернення: 20.08.2023).
5. Величко В.Є., Федоренко О.Г. Застосування ІКТ у неформальному навчанні майбутніх учителів математики. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/fmo_2017_3_8.pdf (дата звернення: 22.08.2023).
6. Закревська С. Неформальна освіта дорослих в Україні та в країнах Європейського Союзу: феномен, історія, значення. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2011. Вип. 3 (1). С. 294–305.

7. Коваленко М.О. Визнання результатів неформальної освіти як чинник людського розвитку. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 14. С. 162–165.
8. Нестеренко Г.О., Тишкова О.В. Сучасні соціальні мережі як інструмент неформальної освіти. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. Випуск 3 (13). С. 35–38.
9. Огієнко О. Шведський досвід організації та функціонування навчальних гуртків для дорослих. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/OD/2010_2/100OINGD.pdf (дата звернення: 08.08.2023).
10. Огієнко О. Неформальна освіта дорослих в умовах глобалізації та інтеграції: виклики та можливості. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи* : збірник наукових статей / колектив авторів; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. Київ : Знання України. С. 80–86.
11. Одарченко В.І., Кузнєцова О.В., Акімова О.М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal*. 2020. № 43. С. 25–29.
12. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». URL: <https://vspu.edu.ua/content/img/education/OPP-Pravo-2019.pdf> (дата звернення: 05.08.2023).
13. Павлик Н.П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 350 с.
14. Піддячий В.М. Формування громадянської компетентності майбутніх педагогів у контексті освіти дорослих. *Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та зарубіжжі* : матеріали тез доповідей Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2019 рік (25–26 березня 2020 р.). Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : ДКС-Центр, 2020. 138 с.
15. Положення про неформальну та інформальну освіту КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти». URL: <https://drive.google.com/file/d/11MVfgZwPs8D8NkaYs64S-TqbYYCEAq5M/view> (дата звернення: 05.08.2023).
16. Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, затверджений наказом МОН України № 130 від 08.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22#Text> (дата звернення: 05.08.2023).
17. Про освіту : Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 (зі змінами 2023 рік). URL: https://urist.com.ua/pro_osvitu/st-8 (дата звернення: 05.08.2023).
18. Проект Закону України «Про освіту дорослих». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II06948A?an=19> (дата звернення: 05.08.2023).
19. Ружицький В.А. Розвиток професійних художніх умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі формальної, інформальної й неформальної освіти. *Збірник наукових праць «Вісник післядипломної освіти»*. Серія «Педагогічні науки». 2016. Вип. 1 (30). С. 105–114.
20. Скорик Т.В., Вергунова В.С. Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (11–12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 86–89.
21. Сулаєва Н.В. Аксиологічні орієнтири неформальної мистецької освіти майбутніх учителів. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 4. С. 2–5.
22. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 11. 2015. С. 303–309.
23. Шапочкіна О.В. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині : автореф. дис. на здобуття звання канд. пед. наук. Київ, 2012. 20 с.

REFERENCES:

1. Androschuk, I.M., Kalyuzhna, T.G., Piddyachy, V.M., & Sharoshkina, N.G. (2019). *Navchannia doroslykh v umovakh neformalnoi osvity: praktychnyi posibnyk [Training adults in non-formal education: a practical guide]*. Kyiv: IPOOD named after Ivan Zyazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
2. Anishchenko, O.V., Lukyanova, L.B., & Priyma, S.M. (2017). Neformalna osvita doroslykh – osvitnii trend XXI stolittia [Informal education of adults is an educational trend of the 21st century]. *Ridna shkola – Native school*, 11–12, 2–7 [in Ukrainian].
3. Banit, O.V. (2020) *Osvita riznykh katehorii dorosloho naseleння yak resurs rozvytku suspilstva, shcho navchaisia [Education of different categories of the adult population as a resource for development learning society]*. *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Ukraini ta zarubizhzi: materialy tez dopovidei Zvitnoi nauково-praktychnoi konferentsii Instytutu pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy za 2019 rik – Trends in the development of adult education in Ukraine and abroad: materials of theses of reports of the Scientific and Practical*

Report conferences of the Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after Ivan Zyazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2019. Kyiv: «DKSCenter» [in Ukrainian].

4. Velyka Ukrainska Entsyklopediia [Great Ukrainian Encyclopedia]. Retrieved from: https://vue.gov.ua/%D0%9D%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0 [in Ukrainian].

5. Velichko, V.E., & Fedorenko, O.G. (2017). Zastosuvannya IKT u neformalnemu navchanni maibutnikh uchyteliv matematyky [Application of ICT in non-formal education future mathematics teachers]. Retrieved from: file:///C:/Users/Admin/Downloads/fmo_2017_3_8.pdf [in Ukrainian].

6. Zakrevska, S. (2011). Neformalna osvita doroslykh v Ukraini ta v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: fenomen, istoriia, znachennia [Informal education of adults in Ukraine and other countries European Union: phenomenon, history, significance]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult education: theory, experience, perspectives*, 3(1), 294–305 [in Ukrainian].

7. Kovalenko, M.O. (2017). Vyznannia rezultativ neformalnoi osvity yak chynnyk liudskoho rozvytku. Suchasni tendentsii rozvytku neformalnoi osvity [Recognition of the results of non-formal education as a factor human development. Modern trends in the development of non-formal education]. *Prychornomorski ekonomichni studii. – Black Sea Economic Studies*, 14, 162–165 [in Ukrainian].

8. Nesterenko, G.O., & Tyshkova, O.V. (2017). Suchasni sotsialni merezhi yak instrument neformalnoi osvity [Modern social networks as a tool non-formal education]. *Fyzyko-matematychna osvita: naukovyi zhurnal – Physical and mathematical education: scientific journal*, 3 (13), 35–38 [in Ukrainian].

9. Ohienko, O. (2018). *Shvedskiyi dosvid orhanizatsii ta funktsionuvannia navchalnykh hurtkiv dlia doroslykh [The Swedish experience in the organization and functioning of educational institutions groups for adults]*. Retrieved from: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/OD/2010_2/1000INGD.pdf [in Ukrainian].

10. Ohienko, O. (2018). Neformalna osvita doroslykh v umovakh hlobalizatsii ta intehtatsii: vyklyky ta mozhlyvosti [Informal education of adults in the conditions of globalization and integration: challenges and opportunities]. Kremenia V.H., Nychkalo N.H., Anishchenko O.V., Lukianova L.B. (Eds.). *Kontseptualni zasady rozvytku osvity doroslykh: svitoviyi dosvid, ukraïnski realii i perspektyvy: zbirnyk naukovykh statei – Conceptual foundations of the development of adult education: world experience, Ukrainian realities and perspectives: a collection of scientific articles* (pp. 80–86). Kyiv: «Knowledge of Ukraine» [in Ukrainian].

11. Odarchenko, V.I., Kuznetsova, O.V., & Akimova, O. M. (2020). Suchasni pidkhody orhanizatsii neformalnoi osvity v protsesi pidhotovky maibutnikh vchyteliv u ZVO [Modern approaches to organization non-formal education in the process of training future teachers in higher education institutions]. *Danish Scientific Journal*, 43, 25–29 [in Ukrainian].

12. Osvitno-profesiina prohrama «Publichne upravlinnia ta administruvannia» [Educational and professional program “Public management and administration”]. Retrieved from: <https://vspu.edu.ua/content/img/education/OPP-Pravo-2019.pdf> [in Ukrainian].

13. Pavlyk, N.P. (2018). *Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity maibutnikh sotsialnykh pedahohiv: monohrafiia [Theory and practice of organizing non-formal education of the future social pedagogues: monograph]*. Zhytomyr: «Publication of ZhDU named after I. Franko» [in Ukrainian].

14. Poddyachi, V.M. (2020). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv u konteksti osvity doroslykh [Formation of future civic competence teachers in the context of adult education]. *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Ukraini ta zarubizhzi: materialy tez dopovidei Zvitnoi nauково-praktychnoi konferentsii Instytutu pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy za 2019 rik – Trends in the development of adult education in Ukraine and abroad: materials of theses of reports of the Scientific and Practical Report conferences of the Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after Ivan Zyazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2019.* In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy. Kyiv: «DKS-Tsentr» [in Ukrainian].

15. Polozhennia pro neformalnu ta informalnu osvitu KZVO «Vinnytska akademiia bezpererвної osvity» (2023). *Regulations on non-formal and informal education of KZVO “Vinnytsia academy of continuous education”*. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/11MVFgZwPs8D8NkaYs64STqbYYCEAq5M/view> [in Ukrainian].

16. Poriadok vyznannia u vyshchii ta fakhovii peredvyshchii osviti rezultativ navchannia, zdotykh shliakom neformalnoi ta/abo informalnoi osvity, zatverdzhenyi nakazom MON Ukrainy № 130 vid 08.02.2022 [The procedure for recognition of study results in higher and professional preuniversity education, acquired through non-formal and/or informal education, approved by the order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine No. 130 dated February 8, 2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22#Text> [in Ukrainian].

17. Pro osvitu: Zakon Ukrainy № 2145-VIII vid 05.09.2017 (zi zminyamy 2023 rik) [On education: Law of Ukraine No. 2145-VIII dated September 5, 2017]. Retrieved from: https://urist.com.ua/pro_osvitu/st-8 [in Ukrainian].

18. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro osvitu doroslykh» [Draft Law of Ukraine “On Adult Education”]. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A?an=19> [in Ukrainian].

19. Ruzhitsky, V.A. (2016). Rozvytok profesiinykh khudozhnikh umin u maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva v protsesi formalnoi, informalnoi y neformalnoi osvity [Development of professional artistic skills in future teachers of fine art in the process of formal, informal and non-formal education]. *Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk pislidyplomnoi osvity»*. Serii «Pedagogichni nauky» – *Collection of scientific works “Bulletin of postgraduate education”*. Series “Pedagogical Sciences”, 1 (30), 105–114 [in Ukrainian].

20. Skoryk, T.V., & Vergunova, V.S. (2021). Neformalna osvita yak chynnyk profesiinoho rozvytku maibutnikh uchyteliv [Informal education as a factor of professional development of future teachers]. *Synerhiia formalnoi, neformalnoi ta dualnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi ta pochatkovoï osvity: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoiu uchastiu – Synergy of formal, informal and dual education of future preschool and primary education specialists: materials of the All-Ukrainian science and practice conf. with international participation* (pp. 86–89). Chernihiv [in Ukrainian].

21. Sulaeva, N.V. (2017). Aksiologichni oriientyry neformalnoi mystetskoï osvity maibutnikh uchyteliv [Axiological orientations of informal art education future teachers]. *Mystetstvo ta osvita – Art and education*, 4, 2–5 [in Ukrainian].

22. Tkachenko, O. (2015). Heimifikatsiia osvity: formalnyi i neformalnyi prostir [Gamification of education: formal and informal space]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 11, 303–309 [in Ukrainian].

23. Shapochkina, O.V. (2012). Suchasni tendentsii rozvytku neformalnoi osvity maibutnikh uchyteliv u Nimechchyni [Modern trends in the development of informal education of the future teachers in Germany]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].